

MIRCEA POPESCU ȘI CORESPONDENȚII SĂI: ȘTEFAN BACIU,
N. P. COMNEN, NEAGU DJUVARA, MIRCEA ELIADE,
VINTILĂ HORIA, VIRGIL IERUNCA, PETRU IROAIE,
ALEXANDRINA MITITELU

Mihaela Albu*

Definit de Virgil Ierunca drept „un cărturar, un ziarist și o conștiință”¹, Mircea Popescu și-a legat numele nu numai de activitatea de profesor la Roma, de cea de traducător din literatura română în italiană – de la poezie populară la Blaga sau Cioran –, de istoric literar (autor al unui compendiu de *Istorie a literaturii române*), cât și de aceea de jurnalist în limba română pe pământ străin. În portretul pe care i-l creionează cu specială prețuire la dispariția sa (în 1975), Virgil Ierunca scoate în evidență în mod deosebit calitatea acestuia de „cărturar”, reliefând totodată și atenția specială pe care Mircea Popescu o acorda literaturii contemporane. Ierunca insistă chiar pe faptul că „nu apare carte de Eugen Ionescu, Mircea Eliade sau E. M. Cioran pe care să n-o comenteze”, căci pentru cel dispărut „scrisul a însemnat o vocație ad-hoc de a sfinți locul. Loc de exil”². În portret sunt amintite totodată și cele mai importante lucrări, scrise, deopotrivă, în limba română și în italiană.

Elev al lui G. Călinescu la clasa de italiană în liceu, student al lui Alexandru Marcu la Universitatea din București, Mircea Popescu a fost trimis cu o bursă la Roma pentru a-și lărgi și perfecționa cunoștințele în domeniul culturii italiene. După 1944 nu se mai întoarce în țară și trăiește – adaptat aparent³, tânjind însă

* Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova.

¹ Virgil Ierunca, *Subiect și predicat*, București, Editura Humanitas, 1993, p. 57.

² *Ibidem*.

³ Un articol metaforic și autoironic al autorului (publicat în „Ființa românească” în 1963) se referă la destinul său, la dubla sa față cultural-lingvistică – românească și italienească –, dar nu mai puțin la iubirea și dorul față de țara natală. Despre acest articol, dar și în mod direct în calitate de noră a scriitorului, scrie Simona Coleș: „Cetățenia și-a căpătat-o târziu, «nu vreau încă să mă leg», scria el în *Carnet italian*, publicat în «Ființa românească» (1963). Conserva încă iluzia «întoarcerii» în anii '60, deși «conviețuirea» cu Roma, «bătrâna cetate, matroana grasă și hilară pe care au definit-o eternă pentru că niciodată nu epuizează, dându-se, deliciale de care dispune», dura de mai bine de douăzeci de ani. Pare incredibil, date fiind vicisitudinile stării de apolid cu familie importantă pe deasupra, dar, cu candoare și voioșie, Mircea mărturisește în aceeași publicație: «chiar și umbra unui surâs, și o înseninare cât de fugitivă pe plaiul Dâmboviței m-ar readuce la vechea pasiune bucureșteană. De aceea nu ne-am legalizat niciodată situația, nici după trecerea a două decenii»”.

Dincolo de stilul simbolic, este evident că ceea ce se subliniază aici este, cu preponderență, „românismul” intelectualului silit de istorie să trăiască pe pământ italian.

permanent după locurile natale – drama exilatului. Cum nu și-a tăiat niciodată cu adevărat rădăcinile, ancorarea spirituală în pământul românesc îi va marca identitatea.

Silit de istorie să abandoneze cariera de profesor de italiană, va sluji în Italia mai cu deosebire cultura română pe care o va promova prin traduceri, dar și prin studii comparative cu literatura italiană.

Implicarea lui Mircea Popescu în viața exilului, el, cel considerat de Monica Lovinescu ca având „singura atitudine acceptabilă în exil”, „știind că nu există nici plată, nici răsplată”⁴, s-a desfășurat – în plan cultural – pe paliere variate, dar poate că aceea de jurnalist a fost cea mai vizibilă și a avut cel mai mare impact, dat fiind și calitatea presei de a interacționa cu un public mai larg. Activitatea de gazetar, cititor și conducător de reviste a fost cu siguranță cea mai consecventă, a fost cea care a sintetizat toate celelalte preocupări.

Același lucru îl sublinia și Virgil Ierunca în portretul pe care i-l dedică în *Subiect și predicat*, arătând contribuția lui Mircea Popescu „în mai toate publicațiile din exil”. Astfel, în afară de „Revista scriitorilor români” – la care a fost redactorul principal –, scriitorul a semnat recenzii și studii în „Revue des Etudes Roumaines”, „Acta Philologica”, „Destin”, „Vatra”, „România”, „Cuvântul în exil”, „Caiete de dor”, „Ființa românească”, „Ethos”, „Limite”, „Vatra”, „Vers” ș.a., dar și în publicații italiene în care promova literatura română, reliefând și legăturile culturale stabilite între cele două țări. În revistele românești, Mircea Popescu publică articole în care consideră că adevărata literatură se scria – în primii ani ai ocupației sovietice – numai în exil, deoarece în România cuvântul nu mai era liber. Interbelicul, va sublinia el, cu emulația sa culturală, se va regăsi strămutat dincolo de hotarele țării prin scriitorii care puteau continua să scrie în libertate. „O privire în fugă la literatura exilului ne convinge, și ea, că adevărata prelungire a țării adevărate suntem noi; și nu din cauza unor merite particulare, ci numai *întrucât* am ales libertatea. Climatul culturii românești dintre cele două războaie mondiale, cu efervescența sa creatoare, cu varietatea tendințelor, stilurilor, tonalităților, cu disputa rodnică de idei și credințe /.../ îl regăsim astăzi numai peste fruntariile țării. Literatura reperistă e, cum bine spunea Alexandru Busuioceanu, el însuși un exponent de frunte atât al culturii din țara de ieri, cât și al surghiunului de astăzi, doar un *imens cimitir*. Viața gălgâie, dimpotrivă, în literatura exilului”⁵.

Se poate spune, închizând într-o sintagmă simplă că, prin întreaga sa activitate culturală desfășurată în spațiul italian, Mircea Popescu a fost, mai presus de toate, așa cum îl definește Ștefan Baciu, „un bun român”: „În Italia însă, la Roma, unde Columna lui Traian este o prezență cotidiană și reală, lui Mircea Popescu i-a fost cu puțință să rămână din tălpi până în creștet, 24 de ore pe zi, 7 zile de săptămână, 30 de zile pe lună și 365 de zile pe an, în ciuda tentațiilor și a anilor, din ce în ce mai lungi, ceea ce a fost când a plecat din Țară: un bun român”⁶.

⁴ Monica Lovinescu, *Seismograme. Unde scurte II*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 105.

⁵ Mircea Popescu, *Vitalitatea romanului românesc*, în „Revista scriitorilor români”, nr. 2/ 1963, p. 142.

⁶ Ștefan Baciu, *Un bun român*, în „Limite”, nr. 20, dec. 1975.

Legătura identitară cu românitatea are la Mircea Popescu multiple valențe, una dintre acestea fiind dată și de relația permanentă cu mulți dintre compatrioții, dar nu atât ca simplă amicitie, cât mai ales în plan profesional. Pe lângă aprecierea și susținerea reciprocă, relația de prietenie – stabilită pe fondul identității naționale comune, dar și al corespondenței în concepții și idei – poate fi privită astăzi drept model superior de prietenie intelectuală.

Aflați departe unii de alții, fiecare în țara în care și-a găsit adăpost în fuga din calea sovietizării comuniste, scrisorile deveniseră un mijloc eficace de schimb de idei și de menținere totodată a relațiilor și chiar de întărire a prieteniei în timp.

Aceasta se relevă cu precădere din corespondența întreținută de-a lungul vremii între Mircea Popescu și unii dintre cei mai importanți intelectuali români din exil – de la Mircea Eliade la Alexis Macedonski, de la Virgil Ierunca ori Vintilă Horia, la Dinu Adameșteanu ori Horia Stamatu.

O parte dintre aceste scrisori inedite le datorăm soției unuia dintre fiii săi, doamna Irina Coleș-Popescu. Aceasta îl caracterizează pe destinatarul mesajelor ca pe unul care a trăit o viață „dedicată culturii și, mai întâi de toate, cu imensă pasiune, orgoliu și abnegație, culturii românești”. În continuare, ea trece în revistă alte calități ale scriitorului, jurnalistului și profesorului român:

„Mircea, așa cum am avut privilegiul să-l cunosc, era profesor dedicat studenților săi. Cursul lui de istorie a literaturii române este și astăzi propus de universitățile din Italia. Studiile de folclor și de poezie română modernă sunt de asemeni texte actuale, de referință în lumea literară italiană. Ironia sorții a făcut ca studentul bucureștean la catedra lui Alexandru Marcu, menit să devină la rândul său un «italienist», să-și petreacă anii tinereții și ai maturității ca literat italian, «românist» și, până la urmă, «roman prin afinitate» cum îl bănuie cu bună dreptate poetul Adrian Popescu...

Era de asemeni ziarist combativ, opinionist politic la cotidianul «Il popolo» ziarul Democrației Creștine, istoric literar, om de cultură care participa la prestigioase publicații ale timpului. În vremuri în care cultura dominantă în Occident, și cu precădere în Italia, era de stânga, polemiza în toate forurile posibile și accesibile lui împotriva vinovatei tăceri, și nu rar conivenței cu opresorul față de ocupația sovietică și de ororile comunismului și ale totalitarismului stalinist în Europa de Est. În anii '50, când în țară mureau în aceeași închisoare Mircea Vulcănescu și Alexandru Marcu, profesorul său, Mircea își făcea auzită indignarea în polemica cu Giancarlo Vigorelli, susținător al tezelor culturale ale stalinistilor în Italia, și publica «Poesia clandestina del popolo romeno».

Era «prietenul român» al unora dintre personalitățile importante ale culturii italiene a vremii: profesorul Giuliano Bonfante, glotolog de faimă și «romanist» italian, profesorul Ruggero Ruggieri, șeful Catedrei de Filologie romanică la Universitatea din Roma, poetul Diego Valeri, filologul și poetul Marcello Camilucci și atâția alții. Cultivase din anii studenției la București prietenia și colaborarea profesorului Bruno Manzone, ultimul director al Institutului de Cultură Italiană din București, precum și a Rosei Del Conte, filolog romanic, «marea doamnă a românisticii

italiene», cum o numește Adrian Niculescu, traducătoarea în italiană a lui Eminescu. Bruno Manzone și Marcello Camilucci devin, la solicitarea lui, membri și colaboratori ai Societății Academice Române.

Era apoi prieten al atâtor români minunați, colegi de generație, intelectuali ai exilului român activ: român în exil între alți români în exil, sufletul comunității românești de la Roma, important exponent al exilului românesc în lume, cum o dovedește corespondența numeroasă rămasă în arhiva familiei. «Tu ai fost clopotul românilor din Italia și de pretutindeni în lume unde soarta i-a risipit», scria Drăguțescu la moartea lui⁷.

Trăsăturile de caracter, dar mai cu deosebire ancorarea profundă în românism, activitatea de promovare a culturii românești în Occident și, peste toate, altruismul, iubirea de semeni manifestată în dăruirea sinceră în prietenie răzbat printre rândurile tuturor scrisorilor pe care le-a primit în timp. Colegi de generație, confrăți în arena literaturii, toți îl apreciau și îl iubeau.

Scrisorile veneau din Italia, din alte țări europene sau din colțuri îndepărtate ale lumii. Îi scriau Dinu Adameșteanu, arheologul care se dedicase cu întreaga viață descoperirilor vechilor civilizații pe pământul italian și care aprecia revista „Vatra”, fratele său, Nicolae Adameșteanu, care apelează la prietenul său pentru a-l ajuta să o aducă în Italia pe nepoata lor, Gabriela, viitoarea romancieră de succes, Gabriela Adameșteanu; Ștefan Baciș din Seattle și apoi din Hawaii era interesat de a publica în „Revista scriitorilor români”, asemenea cu Theodor Cazaban de la Paris; apoi Nicolae Petru Comneanu, de la Florența, indignat (în 1955) de atitudinea occidentalilor față de soarta țărilor din est sau Aron Cotruș de la Madrid, interesat să publice în Italia, dar atent și la manifestările culturale ale românilor exilați; Alexis Macedonski, fiul poetului, care face o genealogie a familiei, important document de istorie literară; N.I. Herescu, profesorul care îl roagă să-l ajute cu o fotografie a lui Ovidiu de la Constanța, în vederea congresului (celebru de acum) dedicat poetului latin, preocupat însă și de corectitudinea articolelor sale publicate în revistă... sau Vintilă Horia, din ale cărui scrisori se deduce ușor dorul de țară, precum și activitatea sa cultural-științifică; prietenul Virgil Ierunca se dovedește un cititor și un colaborator activ al publicației de care se îngrijește Mircea Popescu, asemeni lui Mircea Eliade, care îi detaliază reușitele ori neîmplinirile revistei, îi dă sfaturi pentru viitor și, mai presus de toate, colaborează cu nuvele sau fragmente de *Jurnal* aproape număr de număr. Și lista mai continuă cu profesoara Alexandrina Mititelu, cu Teodor Onciulescu, Horia Stamatu, George Uscătescu ș.a.

Pe scurt – scrisorile pe care le vom include în tomul al II-lea al cărții pe care i-o dedicăm lui Mircea Popescu (în curs de apariție la Editura Muzeului Literaturii Române) se constituie în bogate surse de informație, atât pentru profilul spiritual al expeditorilor și al destinatarului, dar mai ales ca importante documente pentru întregirea istoriei literaturii române.

⁷ Simona Coles-Popescu, *Mircea. Amintiri de familie* (în vol. în curs de apariție – *Mircea Popescu, un scriitor, un ziarist și o conștiință*. Studiu introductiv, note și comentarii de Mihaela Albu și Dan Angheliescu)

Corespondenții lui Mircea Popescu

Inserăm în continuare câteva dintre aceste scrisori, selecția fiindu-ne dictată de principiul varietății, dar mai ales al informației pe care o poate întâlni în paginile lor cititorul de astăzi.

Deschidem seria cu două scurte mesaje de la **Ștefan Baciu**⁸, scriitorul aflându-se la început ca visiting professor în Seattle și apoi la Universitatea din Honolulu, Hawaii, unde, după cum știm astăzi, a rămas până la sfârșitul zilelor, predând literatura sud-americană. Din scrisori răzbate dorința de a continua pe pământ străin să scrie și să publice românește, să promoveze literatură românească – poezia lui Aron Cotruș în cazul de față –, dar se înțeleg și obstacolele pe care le întâlnesc în lupta lor.

UNIVERSITY OF WASHINGTON
DEPARTMENT OF ROMANCE LANGUAGES AND LITERATURE
SEATTLE 5
Denny Hall 217
29. XI. 1963

*Iubite Domnule Mircea Popescu*⁹,

M-am bucurat primind cuvintele bune despre ultima mea carte, împreună cu cele ale vechei mele prietene Nina Battali¹⁰. Dacă te vei uita pe hartă (în colț pe stânga, USA, frontiera cu Canada) vei înțelege poate și mai bine ... dat fiind că eu sunt autor, expeditor, administrator, etc., am băgat de seamă că ți-am expediat două exemplare din carte, ceea ce înseamnă că te prețuiesc îndoit. Ai fi atât de bun să

⁸ Ștefan Baciu (n. 1919 – d. 1993) – poet, eseist, memorialist, ziarist, critic de artă, traducător, diplomat și profesor universitar. A fost atașat de presă al Legației României de la Berna. În anul 1949 a cerut azil politic și a plecat în America Latină, la Rio de Janeiro – Brazilia, unde a devenit redactor la un important ziar, „Tribuna da Imprensa”. Despre această perioadă din viața sa, Ștefan Baciu a scris o carte intitulată *Lavradio 98* (1982), devenită best-seller. În anul 1962 a fost invitat în SUA, ca profesor de literatură hispano-americană la Universitatea din Seattle, iar în anul 1964 s-a stabilit în Hawaii. Așa cum este consemnat în biografia sa, Baciu este autorul a peste 100 volume de poezie, memorialistică, eseistică, traduceri și a peste 5000 de articole și studii, apărute în presa română, germană, franceză, latino-americană, nord-americană, elvețiană.

⁹ Scrisoare dactilografiată la mașina de scris.

¹⁰ Corect Nina Batalli (n. 1913 – d. 1993). A studiat pictura la Facultatea de Belle-Arte din București, absolvind și Facultatea de Litere, între 1934 și 1939 sub îndrumarea lui Francisc Șirato. Expune pentru prima dată la „Salonul Oficial de Primăvară” în 1939, când are și prima expoziție personală la Balcic. În 1940 are prima expoziție personală la Ateneu. Din 1948 se stabilește în Italia și în 1949 expune la Napoli. Din această perioadă datează cel mai reprodus portret al lui Mircea Eliade de a cărui familie artista era legată de mulți ani prin legături de prietenie. Poate cea mai importantă expoziție a sa este cea din 1975 de la Roma când expune la Centro D’Arte La Barcaccia peisaje și marine din Honduras (ocazie cu care Monica Lovinescu amintește evenimentul la Radio Europa Liberă). Artista este menționată în *Memoriile* lui Mircea Eliade și în *Jurnalul* Monicăi Lovinescu (cf. http://ro.wikipedia.org/wiki/Nina_Batalli)

rupi dedicația din exemplarul care va trebui să sosească în curând, dându-l unui ins care merită cartea, adică ȘTIE să cetească poezie românească? (Răspunzând cererii Ninei, am expediat eri un exemplar pentru Nina Mateescu). Tot în ordinea asta de idei: te-ar deranja din cale afară de mult, dacă ți-aș expedia un pachet cu 10 bucăți, ca să le dai cetitorilor din categoria de mai sus, presupunând că există? (Firește că dacă, ici-colo apare un hai să zicem cumpărător, e și mai bine: cartea a fost plătită din buzunarele mele de belfer, chiar în \$\$\$\$, și-a costat destule parale). Eu cred că cetitori adevărați, afară de câteva excepții, din care, hélas, facem parte, au murit de mult.

În legătură cu cererea de colaborare la „Revista scriitorilor”: ai vrea să publici un eseu al meu despre Aron Cotruș¹¹? Text de aproximativ 15–20 de pagini la mașină, cu două sau trei reproduceri: poezie în autograf, dedicație, o fotografie, urmând ca după apariția în revistă să se tragă 100 de „separate”? Se poate? E vorba de-un lucru relativ nou: încercare de amestec de amintiri cu anumite note despre poezia lui Cotruș, situarea lui ca om și scriitor în mediu românesc, cu câteva reminiscențe personale. Dacă există posibilitatea materială de-a face „separata”, mă apuc imediat de scris și în 30 de zile îți expediez manuscris și poze. Dacă nu se poate, nici o supărare, am să dau o poezioară, sau câteva traduceri din lirica latino-americană de azi; cum vei alege. Eu m'am obicinuit cu tot felul de refuzuri naționale, în exilul acesta în care se găesc bani pentru de toate, de la politica de partid la cartaboși, în afară de cultură, în afară de cazul în care aceasta nu se face în spirit de gașcă.

Nu știu dacă ne-am cunoscut la București; se poate. Ne-am văzut, cred, în fugă, în 19 [ilizbil] la Milano, la colț de stradă, cu Voicu Anghel. E mult de-atunci.

*Cu cele mai bune gânduri, al Dtale stimător
(Semnătură olografă) Ștefan Baciu*

*

*University of Hawaii¹²
Dept. Of European Languages
Honolulu 14, Hawaii/ USA*

Honolulu, 7 august/ 64¹³

Dragă Domnule Mircea Popescu: cu cele mai bune gânduri din noua mea „locuință”, și cu câteva timbre poștale pentru junele Popescu, îți scriu ca să îți

¹¹ Aron Cotruș (1891–1961), diplomat și poet, refugiat politic în Spania, unde e director al revistei *Carpații*. În anul 1957 s-a stabilit în Statele Unite. În exil, a publicat numeroase volume de poezii în română și spaniolă: *Poema de Montserrat*, în revista „Escorial”, Spania, 1949; *Poemas*, Madrid, 1951; *Drumuri prin furtună*, Madrid, 1951; *Canto a ramon Llull*, Mallorca, Spania, 1952; *Rapsodia iberică*, Madrid, Editura „Carpații”, 1954; *Între Volga și Mississipi*, Madrid, Editura „Carpații”, 1956.

¹² Hârtia are antetul Universității din Washington, care este tăiat, semn că Ștefan Baciu nu se mutase de mult timp la Universitatea din Hawaii.

¹³ Scrisoare dactilografiată la mașina de scris.

spun că am sosit aici de vre-o lună. Dacă există realitatea vizuală a unui „rai”, atunci desigur că acesta este aci. Am venit pentru un an, și este foarte posibil să stăm mai mult... cine știe, cine poate ști? Când ai odată ocazia să treci în această parte a lumii, ai o casă aci, în care ai să fii acasă. Nu este o vorbă.

Când iese RSR? Au ieșit ilustrațiile lui Drăguțescu pentru Cotrușul meu¹⁴? Pe când crezi că o să pot avea extrasul? Pentru numărul trei, dacă ești interesat să ai o colaborare de-a mea, ți-ași fi îndatorat dacă ai vrea să îmi spui, dacă de data asta, n'ai vrea o selecție antologică din noua lirică austriacă (firește că, ulterior, ar fi bine dacă s'ar putea scoate și câteva exemplare de separata) sau dacă ești totuși mai interesat de-o colaborare despre un scriitor român, cam cum e textul Cotruș?

Nu știu dacă, la întrebarea Dtale despre revistă și colaborări, ți-am indicat următoarele nume:

Grigore Cugler, Avenida dos de Mayo 715, Orrantia, LIMA – Peru

Jacques G. Costin. Boul. De Courcelles 87, Paris

Theodor Solacolu, Cevallos 258, Buenos Aires, Argentina.

Scriitori de mâna întâi, care nu scriu în reviste, pentru că nu fac parte din grupuri. Al Dtale cu toată prietenia,

(Semnătură olografă) Ștefan Baciu

Alte mesaje sunt trimise de **N. P. Comneanu**¹⁵ (cunoscut și sub semnătura „**N.P. Comnen**”), acesta făcând multe referiri la situația țărilor din est și la atitudinea Occidentului față de acestea, dar își exprimă și aprecieri privind activitatea jurnalistică a lui Mircea Popescu, precum și în mod direct față de „Revista scriitorilor români”.

*Florența
26 Iulie 1954*

*Stimate Domnule Doctor*¹⁶

Iată textul cuvintelor rostite la Milano. Împărtășesc simțămintele dureroase, ce'mi împărtășiți în scrisoarea Dv. Cu privire la „Münich-ul” de la Geneva.

Istoria nu învață nimic, nimănui. Dacă ași locui în Anglia, ași trimite Dlui Eden o umbrelă, întru amintirea aceleia a lui Chambelain, care, cel puțin avea scuza de a nu fi avut în fața sa un alt „Münich”, și de a fi tratat cu oameni, orice s'ar zice, mai de omenie decât ciracii lui Stalin.

¹⁴ Cuvinte adăugate cu cerneală.

¹⁵ Nicolae Petrescu-Comnen (1881–1958) a fost jurist, diplomat, profesor, publicist și om politic român. S-a stabilit în Florența. A publicat lucrări de drept, istorie și memorialistică, diferite articole în presa elvețiană și franceză.

¹⁶ Toate scrisorile lui Comneanu sunt olografe.

Săptămâna viitoare plec spre Brazilia unde am fost invitat de Guvernul Brazilian să țin o serie de conferințe.

Îmi voi vărsa puțin focul spunând așa cum am obiceiul, fără menajamente, câteva adevăruri. Primiți, stimate Domnule Doctor, expresiunea distinsei mele considerațiuni.

N.P. Comneanu

*

29 iulie 1955

Stimate Domnule Doctor

Mulțumesc pentru ultima Dv. scrisoare.

Mărturisesc că cele petrecute la Geneva, deși m'au scârbit și mai mult, nu m'au surprins. M'a indignat însă afară din cale tăcerea absolută, totală, a Francezilor și Englezilor, garanții noștri de ieri, și aliații de ieri ai noștri, ai Polonezilor și ai Cehoslovacilor.

Cu toată scandaloaasa euforie aproape generală, pe care mâine o vor plăti ca și după 1945, noi suntem datori a continua lupta noastră, strigând din răspuțeri, în toate împrejurările, până vom fi auziți.

Să ne aducem aminte cuvintele „Taciturnului”, care, cu marea lui inteligență, și cunoștință de oameni, proclama: „Point n'est besoin d'espérer pour entreprendre, ni de réussir pour persévérer”.

Pentru numărul viitor al Revistei, vă trimit alăturatul articol. Publicați-l, dacă nu aveți vreun inconvenient, în formula franceză pentru a'l face accesibil și peste granițele Italiei, și trimiteți-mi, vă rog, cincizeci de exemplare, tipărite, bineînțeles pe socoteala mea.

*Vă urez numai binele,
Saluturi cordiale!*

N. P. Comneanu

*

*PALAZZO BARGAGLI PETRUCCI¹⁷
PIAZZA SANTA MARIA SOPRANO,
TEL. 26.480 FIRENZE¹⁸*

18 oct 1955¹⁹

Stimate Domnule Doctor

Vă mulțumesc atât pentru scrisoarea Dv. din 13 oct. cât și pentru frumoasele Reviste ce mi'ați trimis, unde am găsit prețioase preciziuni.

¹⁷ Antetul paginii.

¹⁸ Antetul paginii imprimat.

¹⁹ Scris de mână, ca întreaga scrisoare.

Cum, între timp am primit alte scrisori de la Paris, și am avut și aici importante întrevederi cu Ambasadorul Ferrara și cu Prof. Vedovato, membrii în Comitetul „Uniunii” interguvernamentale, îmi permit a vă ruga să faceți un salt până la Florenza pentru a vedea care este calea cea mai bună pentru a fi invitată și țara noastră, cea adevărată, cea liberă, în mod oficial.

Aveți un tren escelent pe la 7,50 (dacă nu mă înșel?!) și altul pe la 8,20. Primul sosește la 12 la Florenza; cel de-al doilea, un sfert de ceas mai târziu. Puteți veni imediat la mine. Vom deajuna împreună și sta de vorbă, examinând toate elementele cheștiunei, care nu e ușoară.

Puteți pleca de aici pe la 5,6,7,8 pentru a sosi la Roma pe la 9,10,11,12 seara.

Cheltuielile călătoriei Dv. mă vor privi, bine înțeles, pe mine.

Ași propune, dacă această dată vă convine, ziua de Duminică 23 octombrie viitor.

Vestiți-mă vă rog cât de neîntârziat pentru a nu lua alte îndatoriri.

Primiți, vă rog, stimate Domnule Doctor împreună cu mulțumirile mele încredințarea distinsei mele considerații.

N.P. Comneanu

Neagu Djuvara dovedește la rândul său prețuirea pe care i-o acorda lui Mircea Popescu și-i cere să participe cu o comunicare pentru sărbătorirea centenarului Unirii. Organizarea acestei manifestări este un semn al activității cultural-politice pe care o duceau emigranții români în capitala Franței. Din al doilea mesaj rezultă explicit că ceea ce întreprindeau în plan cultural trebuia să aibă reverberații politice, „să aibă răsunet în presa occidentală, pentru a mai reaminti de soarta neamului nostru”. Scrisorile sunt de asemenea documente ale acțiunilor stabilite pentru desfășurarea congresului, precum și o dovadă a activităților sprijinite de Fundația „Carol I”.

L'INSTITUT UNIVERSITAIRE ROUMAIN CHARLES-IER
FUNDAȚIA REGALĂ UNIVERSITARĂ CAROL I
18 RUE DE L'ARCADE – PARIS (8E)

No. 801/4357

Paris, le 28 Noembrie 1958

Dragă Domnule Popescu²⁰,

Mulțumesc pentru scrisoarea din 18 curent. V'am expediat îndată un exemplar din numărul II al periodicului „Revue des Etudes Roumaines”. Actele Congresului nu le-am primit încă. Le aștept cu nerăbdare, întrucât Mircea Eliade mi-a scris despre ele în mod foarte elogios.

²⁰ Toată scrisoarea este scrisă la mașină. Conține semnătură olografă.

Cu acest prilej aş dori să vă înştiinţez că Fundația organizează, pentru centenarul Unirii, o întâlnire internațională la Paris, în zilele de 24, 25, 26 Ianuarie. După o ședință de deschidere, la care vor lua cuvântul înalte personalități ale culturii franceze, vom avea două zile de discuții „în jurul mesei rotunde”, pe secțiuni (filosofie, filologie, artă și literatură, istorie, științe sociale, etc.). Duminică 25 Ianuarie, va avea loc un Te-Deum la biserica ortodoxă, cu corul lui Traian Popescu. În aceeași seară, o serată de poezie românească tradusă în franțuzește. Concomitent, vor avea loc în sălile vecine marelui săli în care se va ține ședința festivă, trei expoziții: una a cărții românești de un veac încoace, alta de pictură figurativă (inclusiv câteva pânze ale marilor pictori dispăruți) și alta de pictură abstractă.

Am fi doritori ca această serie de manifestațiuni – menită să reamintească Apusului existența unor culturi autentice astăzi înăbușite – să se bucure de participarea cât mai largă a compatrioților noștri de pretutindeni. Am fi fericiți dacă ați binevoi și Dv. să ne faceți o comunicare din domeniul preocupărilor Dv. științifice (durata: circa 15-20 minute) și în orice caz să luați parte personal la dezbateri. Textul comunicării (dacă se poate în limba franceză) ar trebui să ne parvină până cel mai târziu la 5 Ianuarie, iar titlul ei, cât mai curând.

Spezele Dv. de călătorie și de ședere la Paris vor fi suportate de Fundație.

Mi-ar face mare plăcere să vă mai revăd cu această ocazie, chiar dacă graba și sbuciumul Parisului nu ne vor îngădui să regăsim atmosfera de simpatică familiaritate de la Mainz.

*Semnătura olografă
(Neagu M. Djuvara)
Secretar general*

P.S. Vă rog să binevoiți a-mi trimite adresa lui Horia Stamatu, dacă o aveți.

*

*L'INSTITUT UNIVERSITAIRE ROUMAIN CHARLES-IER
FUNDAȚIA REGALĂ UNIVERSITARĂ CAROL I
18 RUE DE L'ARCADE – PARIS (8E)
No. 869/ 4433*

Paris, le 18 Decembrie 1958

Dragă Domnule Popescu²¹,

Te rog să scuzi întârzierea acestui răspuns. Nu mai prididesc.

Am primit extrasele Societății. Se prezintă foarte bine. Mulțumesc încă odată. Mulțumesc deasemeni pentru adresa lui Stamatu. Am aflat între timp dela Vintilă Horia că a avut de curând un accident, fiind răsturnat de o mașină. Se pare însă că nu e grav.

²¹ Scrisoarea este redactată integral la mașina de scris.

În ce privește manifestația noastră de la 24 Ianuarie, ne sbatem pentru ca să capete un aspect cât mai onorabil și să aibe răsunet în presa occidentală, pentru a mai reaminti de soarta neamului nostru. În două cuvinte îți voi preciza de pe acum câteva aspecte: Sâmbătă, 24 Ianuarie, dimineața, ar avea loc două Te-Deum-uri (la biserica ortodoxă și la cea unită). După amiaza aceleleași zile, ședința solemnă de deschidere. Vor vorbi între alții: Dl. Mario Roques, dela Institutul Franței; Dl. A. François-Poncet, de la Academia Franceză; dl. Paul Henry, rectorul Academiei din Rennes (despre 24 Ianuarie 1859); apoi doi-trei scriitori celebri (dintre care sperăm Gabriel Marcel și André Maurois). Dintre români, numai Basil Munteanu²²: despre cultura românească.

În cele două zile următoare, ședințe pe secțiuni: secția juridică va fi prezidată de decanul Jaques Charpentier; cea literară de Raymond Lebègue, prof. la Sorbona și membru al Institutului; cea de filologie de dl. Mario Roques. La cea de filosofie nu știu încă cine va prezida. Vor fi însă comunicări (între altele ale lui Mircea Eliade și Ștefan Lupașcu²³). Secția de istorie va fi prezidată de profesorul Henri Grégoire, membru al Academiei Belgiene și al Institutului Franței. Comunicări anunțate, între altele (și prezență): Jérôme Carcopino de la Academia Franceză și Ambasadorul Gabriel Puaux, membru al Institutului Franței. La secțiunea economică așteptăm deasemeni trei sau patru personalități de planul întâi.

Alături de lucrările pe secțiuni, va avea loc și o serată de poezie românească tradusă în franțuzește și, deasemeni, două expoziții: una a cărții românești în decursul veacurilor, cealaltă de pictură (de la Grigorescu până astăzi).

Ar fi extrem de regretabil, în aceste condiții, să nu fii printre noi în tripla dumentalitate calitate de cărturar, de secretar al Societății Academice și de reprezentant al secției române a postului de Radio, Roma. Dă-mi voie cel puțin să te trec de pe acum pe programul nostru cu comunicarea anunțată, la secția de literatură (cea de istorie fiind mai încărcată).

Multe urări de bine pentru sărbători și, sper, pe curând.

Semnătură olografă
(Neagu M. Djuvara)

²² Basil Munteanu (n. 1897 – d. 1972), istoric literar, critic literar și filolog. După război – refugiat în Franța. Este autorul unei *Panorame a literaturii române contemporane* care a fost scrisă, inițial, în limba franceză (titlul în original era *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*) și care a fost publicată în 1938. Această lucrare a fost ulterior tradusă în mai multe limbi europene. Acest volum constituie, de fapt, cea mai cunoscută istorie literară a literaturii române în străinătate, din care majoritatea cercetătorilor străini își extrag cunoștințele despre literatura română. (cf. http://ro.wikipedia.org/wiki/Basil_Munteanu)

²³ Ștefan Lupașcu (1900–1988), filosof român de limbă franceză. A trăit în Franța din 1916. A studiat fizica, biologia și filosofia la Sorbona. A publicat un volum de poezie și numeroase cărți științifice. Printre acestea, *Les trois matières*, care i-a adus consacrarea internațională și a fost tradusă în spaniolă, germană, italiană, portugheză, română. A fost membru fondator al Centre International de Recherches et Études Transdisciplinaires (CIRET). (cf. http://ro.wikipedia.org/wiki/%C8%98ștefan_Lupa%C8%99cu)

În seria de scrisori inedite pe care le deținem grație dnei Simona Coleș, numărul cel mai mare sunt cele trimise de **Mircea Eliade**, din 1954 până în 1969. De la o adresare ceremonioasă la început, profesorul de la Chicago continuă să-i scrie ca unui prieten, demonstrând prețuire față de activitatea acestuia, exprimându-și aprecierea față de revistă, semnalându-i eventualele neajunsuri (grafica, la un moment dat ori materiale mai puțin valoroase). Cititorul de astăzi află și atitudinea scriitorului Eliade față de propriile scrieri, precum și relația cu alți scriitori din exil.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO 37. ILLINOIS
THE DIVINITY SCHOOL

Office of the Dean

28 Iunie 1963

Dragă Mircea Popescu,

Deși mi-ai cerut o nuvelă, îți trimit un capitol din *Autobiografie*. Singura nuvelă care-mi place e neterminată.²⁴ Și mi-e teamă că e cam lungă. În orice caz, dacă o termin, și dacă soția mea va mai avea timp s'o dactilografieze, am să ți-o trimit – pentru unul din numerele viitoare.

Am primit toate cărțile, și încă odată îți mulțumesc. Dar Dta ai primit extrasele mele (printre care lungul studiu „Le plongeon cosmogonique”, din R. H. R.)?

Evident, voi veni la Congres. Între 15 – 28 August voiu fi la Abano²⁵. Nu cred însă că voiu putea veni și la Roma.

Sper că ai trimis corecturile pt. *Acta Philosophica* prin avion. Nu de altceva, dar noi părăsim Chicago la 12 Iulie.

Vom încerca să scriu și ceva note pt. „Negru pe alb”²⁶. Omagii soției și multă prietenie dtale,

Mircea Eliade

Pe verso:

./ Sunt dezolat că preferi *Un om mare* (al cărui singur merit e că l-a inspirat pe Eugen Ionescu). Continui să cred (și nu sunt singurul) că *La țigănci* e cea mai bună nuvelă a literaturii române moderne. E singura creație mitologică românească în care nu sunt utilizate clișeele folklorice și izbutind să fie, totuși, esențialmente românească.

²⁴ În 27 iunie, Eliade nota în Jurnalul său: „Reiau nuvela. O voi intitula, probabil, *Șanțurile*”.

²⁵ Abano Terme, lângă Padova (n.n.)

²⁶ Rubrică permanentă în „Revista scriitorilor români”.

*

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO 37. ILLINOIS
THE DIVINITY SCHOOL

Swift Hall

6 Iulie 1963

Dragă Mircea Popescu,

Iată nuvela.²⁷ Dacă paragraful din *Autobiografie* n'a fost încă trimis la tipografie, aş prefera să tipărești nuvela. Dacă nu, în numărul viitor.

N'am primit încă șpaltele. Plec din Chicago la 12–14 Iulie. Adresa la Paris: 10 Mme Dehollain, 79 Rue de la Tour, Paris, 16.

Până la 2 August. După 15 August, Hotel Salus, Abano.

Vacanță bună.

Cu prietenie, al dv.

M. Eliade

HISTORY OF RELIGIONS

Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa/ Charles H. Long

Editorial Asistant: Norman J. Girardout

AN INTERNATIONAL JOURNAL FOR COMPARATIVE HISTORICAL STUDIES

Editorial Office: Swift Hall, University of Chicago, Chicago, Illinois 60637

Publisher: University of Chicago Press

20 Oct. 1968

Dragă Mircea,

Mi-a părut foarte rău că n-am mai putut veni la Salzburg. Colocviul²⁸ despre Taoism dela Villa Serbelloni (Bellagio) începea 24 de ceasuri după Congresul nostru. Trebuia să fiu de față, pentru că îmi plătiseră avionul Chicago–Roma (dus și întors). Speram, totuși să te reîntâlnesc la Roma, între 3 – 6 Oct. la congresul organizat de Istituto Academico di Roma. Dar m-am îmbolnăvit (6-7 săptămâni de restaurante ...scumpe ! – se plătesc) – a trebuit să renunț.

²⁷ În nr. 2/ 1963 al „Revistei scriitorilor români”, este publicată nuvela *Șanșurile*.

²⁸ The Bellagio Conference on Taoist Studies, 7–14 Sept. 1968 (Villa Serbelloni Bellagio).

Din lunga noastră vacanță în Europa, numai de prima lună în Italia – îmi place să-mi amintesc, căci l-am cunoscut pe Sorin²⁹. După 21 August, am trăit și eu ce-ați trăit toți...

La Paris am întâlnit o sumă de Români: Comarnescu, Amzulescu, Amza, Negoșescu, Regman, A. Chiropol, etc. Faptul că mai toți sosiseră la sfârșitul lui Sept. și chiar început de Oct., mi-a mai dat curaj.

Sorin mi-a scris că te-a rugat să-i trimiți ceva cărți. Expediază-mi „conturile” – i.e. indicația sumelor respective pe măsură ce cumperi cărțile. Îți mulțumesc și eu că-i dai această mână de ajutor.

În chestia „colaborării”: Prodromos³⁰ e hotărât să publice texte din țară, și Paul Miron³¹ (invitat de (indescifrabil)....a fost asigurat că cel puțin 500 de ex.-vor mai putea fi distribuite în RSR. Aștept să văd, ca să cred. Ți-am spus, că două vol. de proză literară de-ale mele trebuie să apară – dar trebuiau să apară de vreo 5 – 6 luni și cam tot se amână. Așa că lucrurile nu sunt chiar atât de clare...

Când apare nefericitul volum....(indescifrabil) de ce inviți femeile frumoase sa facă (indescifrabil), când ele sunt lăsate dela Dzeu pentru alte nobile îndeletniciri?

*Te îmbrățișează,
Mircea Eliade*

Din Paris îi scrie profesorul N.I. Herescu³², demonstrând acribie în ceea ce privește publicațiile exilului. Informațiile asupra revistelor de care se ocupa Mircea

²⁹ Sorin Alexandrescu, nepotul lui Mircea Eliade.

³⁰ „Prodromos. Foie de gând și apropiere creștină”, revistă apărută în Germania (1964–1970); red. Paul Miron, Ioan Cușa. „Revista și-a îndreptat atenția spre viața religioasă și culturală a românilor din țară și din exil.” (v. Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc*, Editura Compania, 2010).

³¹ Paul Miron (1926–2008), lingvist și filolog român, cadru didactic la Universitatea Freiburg. După încheierea războiului, s-a stabilit în partea Germaniei ocupate de aliați, scăpând astfel de calvarul bolșevizării. Urmează anii de studii la Bonn (1947) și apoi la Paris (1948). În 1951 se întoarce în Germania și își dă doctoratul în Filologie cu o teză despre structura tipologică a limbii române în comparație cu latina clasică și vernaculară. Din 1962 se va stabili la Freiburg, unde va obține în 1974, prin decret ministerial, titlul de profesor al universității locale. Este primul profesor universitar de limbă și literatură română din Germania Federală. În 1967 va înființa Societatea Culturală „Mihai Eminescu” (Deutsch-rumänische Studienvereinigung „M. Eminescu”) și va edita anuarul filologic și literar „Dacoromania”, revistă înființată de Sextil Pușcariu, dar interzisă în vremea aceea în țară. În anul 1991 i s-a decernat titlul de Doctor Honoris Causa al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. A fost desemnat cetățean de onoare al Municipiului Iași și membru de onoare al Uniunii Scriitorilor, al Fundației Memoria și al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” (cf. Sorin Lavric, http://www.romlit.ro/paul_miron_la_80_de_ani).

³² N. I. Herescu, profesor, scriitor, traducător (1906–1961). Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, Secția limbi clasice (1927); specializare la Sorbona (1927–1929). Doctoratul în Litere la Universitatea din București (1929). În 1939 a întemeiat Institutul Român de Studii Latine (1937). În perioada 1939–1943 a fost președinte al Societății Scriitorilor Români (1939–1944). „În exil, a fost mai întâi profesor la Universitatea din Lisabona. Mutat la Paris, a condus, din 1948 până în 1950, publicația «L’Union Roumaine»; a fost ales președinte al Secției de refugiu a PEN-Clubului și vicepreședinte al Asociației «Mihai Eminescu». Consilier al Ligii Românilor Liberi

Popescu, dar și asupra proiectelor expeditorului sunt de asemenea importante pentru viața și activitatea celor doi, dar și pentru istoria exilului românesc în general.

Paris, 24 Februarie 1959.

2, Théophraste Renaudot, XVe.

Iubite Domnule Secretar Perpetuu³³,

Deunăzi a pornit o scrisoare către Monsignor Bârlea, ca să-l felicit pentru „Acta”, și pentru buna lor înfățișare. Cum știu că o parte din mulțumiri, și prin urmare din felicitări, ți se cuvin neapărat DTale, ca unul care te-ai ostenit cu râvnă, alături de Monsignorul, ca să iasă lucrurile bine, cât mai bine, atâta cât e cu putință date fiind împrejurările și oamenii, nu vreau să întârzii ca să îndrept și către Dta foarte sincere elogii. În privința conținutului, colaborările sunt la un nivel onorabil (două excepții, pe care le știi). Dacă, pe viitor, textele vor fi citite înainte de publicare de oameni competenți (și serioși vor putea fi înlăturate și excepțiile supărătoare). E drept că, dacă mi-aduc bine aminte, primejdiile cele mai mari pândeau, din capul locului, secția „istorică”.... Ca formă grafică, trebuie să-ți mărturisesc că mi-a plăcut în chip deosebit: simplitate, sobrietate, și totuși eleganță: așa trebuie. (Dar cum v’ă putut scăpa din vedere, omul lui Dumnezeu, să scrieți cotoarele volumelor? Ahimé, e păcat capital...).

Sunt cu atât mai mulțumit de apariția acestor publicații, așa și acum, cu cât aici amicul Veniamin spunea nu demult unui bou care, ca boul, a venit să-mi repete: „Ce să fac, dragă, trebuia cu orice preț să organizez „zilele române”: ce, vrei să-mi ia înainte „Popa Bârlea”? Uite că Popa Bârlea tot i-a luat-o înainte și încă în chipul cel mai hotărât cu putință. E bine, și e drept: fiindcă Bârlea e un om onest, și cu intenții curate. Iar cât privește „competența” (de care se vorbește pe aici nevoe mare) e cel puțin tot așa de mare ca a lui Veniamin. Despre care ... dar ce să mai pierdem vremea: Să-l lăsăm în plata Domnului. Inoltre parla male di Garibaldi.

Mi-ai cerut, la Paris, să-ți întocmesc o listă de „personalități” cărora să li se trimită „Acta philologica”. O vei găsi în acest plic. Sunt colaboratorii volumului „Ovidiana” – deci vor fi interesați de Fasti Pontici – câțiva profesori de românește, și oameni care au legături cu României (spre pildă, nevasta lui Salmon e româncă). Dacă îmi mai aduc aminte și de alte nume, îți scriu.

Acum o samă de cuvinte (cu rugăminți): vrei să-l rogi pe Baffi³⁴ (eu nu-i știu adresa) să-mi trimită textul, dacă l-a publicat, despre Udriște Năsturel, „slovesnicul”? Iar dacă nu l-a publicat, să-mi indice de unde a luat informația despre prefața

și colaborator apropiat al gen. Rădescu și al lui Grigore Gafencu, ale cărui idei de unitate europeană le împărtășea. Nicolae Herescu a pierdut oferta a cel puțin două catedre universitare, în Franța și Italia, din cauza refuzului de a lua o cetățenie străină” (Mircea Popescu).

³³ A doua scrisoare dactilografiată la mașina de scris.

³⁴ Mariano Baffi (1910–1994) – profesor la Universitatea din București și la Universitatea din Roma; traducător de literatură română.

„Imitației”, pe care eu n’o cunosc. Personalitatea lui Udriște este, pentru epocă, pasionantă (alăturat notița).

Pe urmă: știi ce este cu „marțile literare” și ce fel de „Asociație culturală” e cea cu pricina? Văd că a vorbit, într’o astfel de Marți, și amicul Paratore³⁵ (alăturat, altă notiță³⁶).

În fine, când expediezi „Actele”, mai trimite-mi și mie vreo 2–3 exemplare, plus extrasele Pârvan, căci sper că s’au făcut.

Încolo? Trăim aici într’o ceață ca la Londra, de-ți vine să-ți iei lumea în cap. Lucrez pe capete, pentru lucruri care trebuie să iasă acum și la toamnă. Între altele, o comunicare intitulată: „Les trois exils de Ciceron”, și făgăduita Congresului Ciceronian care se ține la Roma, de Paști. M’am prins în subiect, mă pasionează și trebuie să mărturisesc că-l scriu cu oarecare voluptate. Păcat că nu-l voi putea citi eu, ca să-l nuanțez cum trebuie din partea intonațiilor... (Nu sper să pot veni la Roma: „nu-mi dă mâna”).

Dar Dta? Cum te mai lauzi? (vorbă din Banat). Nu că te lauzi, dar scrie-mi că prosperiezi bine, dacă vrei să-mi faci plăcere.

Cu toate cele mai bune sentimente, al Dtale, N.I. Herescu³⁷.

Câteva scrisori interesante ca documente de istorie a literaturii sunt și cele adresate de **Vintilă Horia**. Din cea trimisă în 1957 rezultă aprecierea deosebită față de munca de redactor al destinatarului, de data aceasta pentru revista „România”. În ceea ce privește materialele publicate, opiniile sale sunt cât se poate de categorice, cititorul de astăzi cunoscându-i astfel gustul literar modern. Din scrisoare, expeditorul lasă să se înțeleagă și dorul de țară, dor care îi măcina de altfel pe toți cei nevoiți să trăiască pe pământ străin.

Cercedilla, 10 VII 57³⁸

Iubite Mircea Popescu,

Îți scriu de la munte, în Sierra de Guadarrama, unde m’am stabilit cu familia la începutul lunii și unde rămân până în Septembrie, cu întreruperi săptămânale, vreau să spun cu salturi de o zi sau două la Madrid. Aici e răcoare, fac baie la piscină și excursii în împrejurimi și, mai ales, lucrez. Ieri pe seară am ieșit cu nevastă-mea de-a-lungul unei văi care-mi aducea aminte de Pârâul Rece (ți-aduci aminte, trecătoarea dintre Predeal și Bran). E o vale plină de vegetație, cu vile din loc în loc, cu pășuni, cu câmpuri, printre ziduri de piatră, semănate cu secară. O atmosferă carpatică, mioritică. Unul din locurile în fața cărora spui: aici mi-aș face o casă. Am întrebat pe un trecător cum se cheamă valea. Mi-a răspuns: – Fuenfria. Adică „Fuento fria”; deci Pârâul Rece. San Isidoro avea dreptate.

³⁵ Ettore Paratore (1907–2000) – latinist și expert de faimă mondială în literatura latină.

³⁶ Cuvintele din paranteză – adăugate cu cerneală.

³⁷ Semnătură olografă.

³⁸ Scrisoarea este olografă. Următoarele sunt la mașina de scris, dar cu semnătura olografă.

Fetițelor le merge bine și citesc în fiecare seară, împreună cu copiii dela etajul de sus al vilei unde stăm, care sunt italieni, cartea cu Pinocchio pe care le-ai trimis-o.

Articolul dtale l-am trimis imediat la „Revista de literatură”. Revista e voluminoasă și apare trimestrial. Are obiceiul să trimită colaboratorilor un număr (mi se pare douăzecișicinci) de extrase foarte prezentabile.

Am primit „România”. E foarte prezentabilă și te felicit pentru ea. Am cetit articolul lui Camilucci și nu mi-a dispăcut prea mult. E de neînțeles totuș cum preferă pe Govora³⁹ lui Cotruș pe neînțeleasa linie tradiționalistă pe care și-a ales-o. Și e dubioasă lipsa de înțelegere pentru poeți ca Stamatu, Pârvulescu⁴⁰ și Ierunca, care sunt, după mine, printre cei mai interesați ai Antologiei. Vom discuta cu Camilucci la Roma. Nu e prea târziu, cred, pentru a-l face să renunțe la preferințele lui sămănătoriste.

Multe salutări familiei din partea soției mele și a fetițelor. Al d-tale cu multă prietenie.

Semnătura olografă (Vintilă Horia)

Un prieten statornic, care i-a făcut apoi și un portret dintre cele mai complexe, a fost **Virgil Ierunca**. În volumul *Subiect și predicat*, din însăși titulatura capitolului – „Prietenii care au fost” – autorul transmite sentimentul profund de prietenie față de cel dispărut. Corespondența dintre ei (cel puțin din ceea ce deținem noi) începe în 1954, când îi aprecia colaborarea la revista „Caete de dor”, pe care Ierunca, împreună cu Constantin Amărieuței, reușise să o editeze la Paris.

Paris, 1 Noiembrie 1954⁴¹

Iubite Domnule Mircea Popescu,

Colaborarea Dumitale îmi face multă plăcere. O apreciez și-ți mulțumesc mult că te-ai obosit mai din vreme pentru „Caete”⁴². Și eu am trecut toamna aceasta pe la Arezzo, venit anume de la Paris pentru Pierro della Francesca. N'am coborât până la Roma, că altfel n'aș fi întârziat să te cunosc și să-ți strâng mâna prietenă a întâlnirii. Sper că nu vom întârzia – poate eu la Roma, poate Dumneata la Paris.

*Cu toată prietenia,
Virgil Ierunca*

³⁹ N.S. Govora (1912–1999), poet, eseist, prozator. După război a trăit la Paris. A condus revista *Chemarea*. A colaborat la revistele exilului ca: „Luceafărul”, „Vers”, „Înșir-te mărgărite”, „Libertatea” ș.a.

⁴⁰ Ion Pârvulescu (1929–2010), scriitor și jurnalist francez de origine română, autor de romane (peste 30), eseuri și poezie. A urmat cursuri de filologie și filosofie la Sorbona. A fost foarte apreciat în Franța și de asemenea de prietenii ca Mircea Eliade, Vintilă Horia, Virgil Ierunca ș.a.

⁴¹ Scrisoare olografă.

⁴² „Caete de dor. Metafizică și poezie” (1951–1960) a fost o revistă editată de Virgil Ierunca la Paris, după trei ani de la încetarea *Luceafărului*. Apariția ei s-a datorat în principal entuziasmului și dăruirii lui Virgil Ierunca, care nu a fost numai redactor (la numerele 1–7, alături de Constantin Amărieuței, iar apoi singur), ci și finanțator al publicației. („Ne hotărâm să scoatem «Caete de dor» numai Amărieuței și cu mine. Monica Lovinescu (...) va fi doar «colaboratoare». N-are de unde face efortul material necesar, adică să dea jumătate din bursa și așa minimală. Parcă ale noastre ar fi mai mari!” (v. Virgil Ierunca, *Trecut-au anii*, București, Editura Humanitas, 2000, p. 216).

Ultima din arhiva noastră este datată 5 aprilie 1965, în care Ierunca îi cere, scuzându-se, o cronică la recentul său volum, *Românește*.

În 1963, îi solicita articole pentru o altă revistă diriguată de el, „Ființa românească”, și face referire la cunoscutul studiu dedicat lui Eminescu de către cercetătoarea italiană Rosa del Conte.

În 1965, îi va mulțumi pentru cronică, subliniind și contribuția lui M. Popescu la promovarea literaturii române în presa italiană. Din referirile la *Jurnalul* său, apreciat în mod deosebit de Eliade, răzbate durerea „rupturii” de țară.

Paris, 21 Martie 1965

Frate Mircea,

Îți mulțumesc pentru toate cele trimese și mai întâi te felicit pentru prezența ta – lasă-mă să-i spun „unică” – în presa italiană de-a curmezișul valurilor de propagandă reperistă. Îți mulțumesc și pentru recenzia din „Vatra”. Deși cred că tonul ei de noblețe depășește economia intelectuală a cărții mele. Este singurul lucru care a înregistrat – așa – febrele mele românești.

Nu te supăra pentru re-educările noastre. Ele sunt – n'ai observat – totdeauna reciproce. De la frate, la frate.

Crezi că te-ar deranja să continui să publici o parte din „Jurnalul” meu? Văd că a impresionat mai mult decât cartea. Curios. Mircea Eliade îndeosebi. Și alți mulți ... cititori. Și eu țin într'un fel la continuare. Sunt mărturii rupte din vasta cronică existențială pe dos, a existenței noastre bântuite de rupturi.

Ce se aude cu biblioteca de la Padova? Pe mâinile cui va încăpea? Nu uita că R.P.R. de-abia așteaptă să împânzească occidentul cu „lectori”. E adevărat că biblioteca lui Isopescu e sub sechestru și că nu mai poate fi consultată?

Te îmbrățișez cu gândul atât de ars de dorul de a te revedea cât mai curând,

Ierunca

O apreciere directă asupra unor eseuri scrise de Mircea Popescu, dar mai cu deosebire informații privind fondul de carte românească aflat în Biblioteca Vaticanului vin de la profesorul **Petre Iroaie**⁴³.

⁴³ Petru (Petre) Iroaie (1907–1984). A studiat la Suceava și Cernăuți. După 1942 a predat limba română la Universitatea din Palermo. A publicat, printre altele, legende, basme și cântece populare istro-române, o gramatică a limbii române pentru italieni, vol. *Vita e poesia popolare romana*. A fost membru fondator al Societății Academice Române de la Roma.

UNIVERSITA DE PALERMO⁴⁴

6 Noemb. 1962
Via Fr. Guardiane, 10

Dragă Doamnă Popescu,

Am citit cu deosebit interes eseurile d-tale.

Tre secolî di poesia romena și Dante nell'Oriente cristiano, în care, cu inconfundabil accent logic personal și timbru estetic, trasezi aceste materii destul de încălcite. Un deosebit merit ai evocând situația lui Alexandru Marcu⁴⁵ din ultimele sale zile! Astfel și aceste două lucrări vor fi puse la contribuție de viitorii cercetători.

După multe examene ce-am trebuit să fac și ocupații familiare, am reluat Antologia mea. Spun drept că simt satisfacție completând și ducând spre fine lucrarea.

În ceasurile libere petrecute la Roma am copiat diverse materiale din cărți ce se află numai la Roma. Numai în Biblioteca Vaticanului am aflat lucrarea lui I. Tanoviceanu, Un poet moldovean din veacul XVIII Matei Millo, Buc., 1899, în Analele Academiei Române, Seria II, Tom XX, Memoriile Secțiunii literare, pp. 1 – 25.

Timpul nu mi-a conces să notez toate poeziile. Am ajuns la pag. 23, copiind compoziția Asupra istericalelor până la versul „și la cur să-i dea una sută bine”. Mă iartă de cuvânt, care de fapt e justificat de locuție și de fandoseala tratată satiric. Deci apelez la generozitatea d-tale. Când ești capabil să rupi din prețiosul timp, fii bun și continuă a-mi copia versurile până la pag. 25. Ți-ai face mare pomană cu mine! Volumul se află printre cărțile de consult: Romania.

Totodată te rog să-mi trimiți Descântecele lui Gorovei, cât mai repede. Le-am uitat la plecare. Abia încheind prezenta lucrare, mă voi ocupa de studiul Literatura din Dacia, pe care ți-l voi trimite pentru Acta Societății Academice.

*Respectuoase omagii Doamnei și frățești salutări la toți,
Iroaie*

De o specială importanță pentru istoria literaturii române prin referirile pe care le face la originea familiei Macedonski este scrisoarea din martie 1954 trimisă de **Alexis Macedonski**, fiul poetului.

Palma de Mallorca⁴⁶
11 III 1954

Iubite compatriot, iată unele dintre însemnările ce rămase să vă trimit: Ștefan Minciu Voevod era originar din sudul Rusiei. Castelul familial în care urmară să locuiască părinții lui aparținea încă bunicului meu generalul Macedonski. Sfârși

⁴⁴ Hârtie cu antet; scrisoarea – olografă.

⁴⁵ Alexandru Marcu (1894–1955) – profesor român, savant italianist, traducător, membru corespondent (1940) al Academiei Române, subsecretar de Stat în Ministerul Propagandei, în Guvernul condus de Ion Antonescu (3). A murit în închisoarea Văcărești. (cf. http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Marcu)

⁴⁶ Scrisoarea este redactată de mână, cu un scris original inconfundabil.

prin a-l părăsi în voia rudelor sărăcite ce nu-i mai puteau plăti arende. Relativ la aceasta se aflau acte și scrisori în archiva familiei, păstrată de către mamă-mea. Cercetările făcute rămân deci superficiale, sau incomplete. – Una dintre scrisorile ce-i adresa muma sa de acolo lui Ștefan Minciu Voevod în Serbia se află tradusă și pe românește. Păstrez vie amintirea conținutului. Se plângea că nu-i mai poate trimite bani, că împrejurimile castelului se aflau prădate și pustiite de tătari. Totuși se hotărăște să-i mai trimită pentru ultima oare (sic!) nu mai știu câți ducați, vânzându-și unul din papuci. – Păcat că asemenea papuci rămân numai lucruri de pe alte vremuri – deci legendari!!

Origina familiei Macedonski rămâne totuși străvechea Macedonie a lui Alexandru cel Mare și a lui Filip, după o tradiție ce vine din tată în fiu. Au plecat rătăcitori prin lumea Evului Mediu, aventurieri ai curajului și ai spadei. Germania, Lituania, Polonia, Rusia cu întoarceri prin locurile de origină, ca cea a lui Ștefan Minciu, revenind din Rusia. La primirea în noleza poloneză titlurile nu se înscriau. Frații Macedonski trec în regatul Moscovei, princiipi de sânge de origină europeană. Scoborătorii ai lor sersesc încă la Curtea lui Mixail Fedorovich și Alexis Mixailovitch. Mai târziu, Ivan Fedorovitch Macedonski, la curtea lui Petru I. (Amănuntele se vor cerceta în „Istoria nobleței ruse” – Cât pentru Rogala și Bieberoleni (????), de pe cât mi-aduc aminte, în Constituția Lituaniană, aflătoare la Biblioteca Imperială din Viena). – Iată deci câte ceva din ceea ce știu eu și poate să nu fie prea greu de controlat, pe puteri în mare parte.

Cât pentru noi copiii, suntem români prin Brăiloi – adică Basaraba Brăiloi, - prin Câmpineni, Căndești etc., etc. și Cantemir – ultiimi scoborători ai lui prin femei – cum stă scris pe lapida de la Trei Ierarhi din Iași. – Și mai ales încercăm să fim și semnificăm ce-va, prin simțire și fapte.

Cu o prietenească strângere de mână,
Alexis Macedonski⁴⁷

O prietenă devotată, o colaboratoare constantă, dar aproape necunoscută publicului din România, a fost profesoara și traducătoarea **Alexandrina Mititelu**⁴⁸. Din scrisorile sale înțelegem că promova prin toate forțele cultura română, având o atitudine fermă atunci când, prin traduceri proaste, aceasta nu putea fi percepută la adevărata valoare.

⁴⁷ Pe prima pagină, adăugat vertical: „Sper că veți fi primit scrisoarea precedentă”.

⁴⁸ Alexandrina Mititelu (1896–1964) – lingvistă, eseistă și traducătoare, A studiat italiana la București cu Ramiro Ortíz și a fost lector de limba română la Universitatea din Padova. În „Cuvântul în exil” (nr. 22/ 1964), în articolul intitulat *O făptură aleasă*, Mircea Popescu scria, printre altele: „Studiile sale cele mai prețioase se referă la relațiile dintre Italia și România, pe tărâm cultural în deosebi./.../ În ultimii ani s’a ocupat cu începuturile teatrului la noi, a publicat o *Gramatică românească în limba italiană* /.../, o bibliografie a studiilor italo-române în revista «Destin» de la Madrid, și o antologie a teatrului românesc în limba italiană, într’o colecție de mare prestigiu: *Thesaurus Litterarum*”.

4 IV 1954

Dragă Domnule Popescu,

Deși sunt obosită de împachetat și despachetat cărți (alimentez pe lângă pe studenții mei locuind în împrejurimi, pe cei ai Ros. Del Conte, pe ea însăși, pe Turdeanu, pe S. Pop, etc.), totuși nu mă rabdă inima să te las flămând! Spune-mi dacă te mai interesează Iorga, Oamenii care au fost II, ca să ți-l trimit; de Macedonski cred că nu mai ai nevoie întrucât sărbătoarea a avut loc. Am regretat că nu ți-am trimis la timp nimic de el, dar nu-mi spuseseseși că e o chestiune urgentă și așteptam să-mi restituiești celelalte volume, căci prea multe cărți sunt împrumutate în momentul de față.

Voi lipsi din Padova vreo 2 săptămâni fiind chemată urgent și neapărat de familia vărului meu la Paris; poate au ceva să-mi comunice cu privire la ai mei – Dzeu să se îndure de noi – De aceea răspunde imediat și totodată te rog să-mi dai adresa lui A. Gregorian⁴⁹ spre a-i mulțumi pentru volumul trimis de-atâta vreme.

Onciulesc[ui] tace chitic, deși l-am anunțat că știu despre volumul Ist. lit. în posesia lui! Și el are de restituit cărți și nu dă semne de viață.

Cu multe prietenești salutări tuturor și urări de sănătate.

Alexandrina Mititelu

*

12/X⁵⁰

Dragă Coane Mircea⁵¹,

Am făcut comisionul la Paris și sper să fi mers bine totul.

Îți scriu plină de indignare pentru prefața la *Basmele (Novelle)* lui Creangă traduse de [...] Colombo⁵². Știi cine e Amoretti, directorul Edit. UTET?⁵³ Voiesc să-i scriu o scrisoare răspuns la invitarea de-a cumpăra și răspândi cartea.

Dna Colombo cu lucrarea despre Caragiale a fost foarte apreciată și lăudată în cercurile „cu pretenții de cultură” (expresia e a ei) românești. Citește te rog prefața și vei vedea de n'ai simțământul că ești pălmuit.

⁴⁹ Alexandru Gregorian (1909–1987) – poet, prozator, jurnalist; doctor în Filologie, doctor în Științe juridice. După război, a fost internat într-un lagăr de lângă Veneția. După eliberare, la Roma, editează revista „Țară” (1949–1950). Fondator al secției române a postului de radio „Roma”, director al secției române la „Europa Liberă”, membru fondator și secretar al Societății Academice Române. În 1959 emigrează în SUA. Între 1965–1975 – profesor în Pennsylvania. După 1980 se stabilește în Spania. Cofondator al Fundației Culturale Române la Madrid. Colaborează cu versuri la diverse reviste ale exilului și publică câteva volume de poezii.

⁵⁰ Deși semnatara nu a specificat anul, din cuprinsul scrisorii se poate deduce că aceasta este tot din 1955, înainte de 22 X (n.n.).

⁵¹ Scrisoarea se întinde pe două pagini. A doua are antet: UNIVERSITA DEGLI STUDI DI PADOVA. FACOLTA DI LETTEERE E FILOSOFIA. SEMINARIO DI FILOLOGIA MODERNA.

⁵² Anna Colombo a tradus poveștile lui Creangă în italiană.

⁵³ În anii 1930–1981, Editura UTET activa la Torino, încă de la începutul secolului al XIX-lea. A avut o serie dedicată „marilor scriitori străini”.

Într-o prefață de 40 pagini, insistă asupra vieții boierilor care se delectau mai ales cu „aventuri ușoare”, cu anecdote obscene, cu jocul de cărți și cu băutul. Apoi insistă asupra concubinajului din satele noastre, asupra șireteniei țărănești, asupra anecdotelor obscene din cercul Junimea (te asigur că am auzit foarte multe în cercurile „chiarissimilor” la Bressanone când luam masa cu ei) despre beția și aventurile ușoare ale lui Eminescu și Creangă care e „un villano obeso e sporco” și reprezintă „la forza bruta, l'oscenità grossolana” etc.

Culminează afirmând că oricine a locuit în România, știe cât de „sottile e superficiale vi sia la vernice di moralità occidentale”... și că „il tipo ideale è il furbo, non il saggio, nè l'onesto, nè l'eroe guerriero”⁵⁴.

Oricât ar fi de bună traducerea basmelor (n'am avut timpul să le văd) e de neadmis să prezinți opera unui mare scriitor, insistând asupra notelor negative și insultând poporul căruia aparține și reproșându-i condițiile de viață în care a trăit prin fatalitatea poziției geografice (lucru ce se verifică în zilele noastre).

Aceasta să ne învețe minte să primim pe străini cu temenelele și atențiile din trecut. Totuși cred că chiar alți italieni ce-au trăit în România vor avea simțământul că această dnă pune în prefața ei toate resentimentele personale provocate de împrejurări ce nu le....(indescifrabil)

Te rog mult să-mi răspunzi dacă Amoretti e „un compagno”⁵⁵, atunci scrisoarea mea ar fi inutilă.

Cu toată prietenia,
Alexandrina Mititelu

(1) Deschizând, la întâmplare, la pag. 92 găsesc tradus că purceii „si scialbavano al sole” textul rom. e se pâleau în înțeleș de se încălzeau, deduc deci că nu e vorba chiar de-o capod'operă de traducere.

Aceștia, ca și mulți alții, au fost prietenii, tovarășii de suferință, dar mai ales de importante înfăptuiri ai lui Mircea Popescu.

Din mesaje lor se poate deduce admirația și chiar dragostea – în cele mai multe cazuri – ce i le purtau.

Din scrisori se desprinde însă și constituirea acelei „rețele” literare pe care o stabiliseră între ei intelectualii români din exil. Indiferent în ce colț de lume s-ar fi aflat, ei colaborau la revistele românești, își spuneau opinia, făceau recomandări, se ajutau între ei și, mai presus de toate, slujeau în continuare limba și cultura română.

În această „rețea”, Mircea Popescu a fost unul dintre firele importante.

În susținerea acestei afirmații stă corespondența reprodusă mai sus.

Ne-o confirmă însă și un martor ocular, dna Simona Coleș-Popescu, care își amintește că:

⁵⁴ În rom.: „cât de subțire și superficială e vopseaua occidentală și că tipul ideal e șmecherul, nu înțeleptul, nici onestul, nici eroul soldat”.

⁵⁵ În rom. – „tovarăș”.

Mircea era un punct de reper și un exemplu pentru toți. Mircea îi unea, îndemnându-i să treacă peste mizeriile exilului și ale exilaților, în numele unei cauze comune, considerată mai presus de orice: reprezentăm România, deci avem răspunderea de a o reprezenta bine, cu iscusință și cu demnitate. Îmi povestea Yvonne într-o după masă de toamnă despre partea cea mai luminoasă a vieții ei din București „mă întâlneam la bîrfa și discuții interminabile cu prietenii; erau Mircea Eliade, Eugen Ionescu....cum se poate uita magia acelor ore?!”

Aceiași prieteni din timpul tinereții de la București se întâlneau la Roma și Mircea era mereu prezent, casa lui permanent deschisă. Noii veniți din diaspora românească gravitau în jurul Societății Academice, „al cărei stâlp” în acei ani „era Mircea Popescu”⁵⁶, „adevaratul ministru al culturii române în exil”⁵⁷, spune Camilian Demetrescu pe care l-am cunoscut abia ajunsă la Roma. Cucerirea prietenii vechi și noi prin generozitate, bucuria sinceră pentru izbânzile românilor, lucru rar în viața exilului. Prin ce miracol reușea să răspundă la atâta corespondență și să organizeze redactarea revistelor de istorie și literatură cu mijloacele de atunci, coordonând, în vederea publicării, contribuții venite din toată Europa și din cele două Americi, numai Dumnezeu știe. Nu existau faxuri sau mașini de copiat, fiecare pagină era corectată de mână, și totuși „Revista sciitorilor români” ieșea la timp, iar Mircea Eliade, de la Chicago, își exprima admirația pentru calitatea publicației, înalta ținută grafică și eleganța redactării.

(Fragment din *Mircea. Amintiri de familie*, de Simona Coleș-Popescu, text reprodus în vol. în curs de apariție la Editura Muzeului Literaturii Române).

ABSTRACT

Mircea Popescu was a professor, literary critic and journalist who lived almost all his life in exile, in Italy, where he promoted the Romanian culture permanently. He has a very rich correspondence with Ștefan Baciu, N.P. Comnen, Neagu Djuvara, Mircea Eliade, Vintilă Horia, Virgil Ierunca, Petru Iroaie and Alexandrina Mititelu. Due to his daughter-in-law, Mrs. Simona Coleș-Popescu, we'll include some unpublished letters sent by his friends and Romanian writers in a book dedicated to Mircea Popescu's literary activity.

In this article we publish two of them.

Keywords: Mircea Popescu, unpublished letters, intellectual friendship, Romanian culture and identity.

⁵⁶ V. *Interviu*: Camilian Demetrescu: „Cine spune că exilul politic a luat sfârșit se înșală...” de Sanda Anghelescu („România literară”, nr. 11/ 1999).